

HOZIRGI KUNDA O'QITUVCHI NUTQ TEXNIKASI VA NOTIQLIK MADANIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI

Muhammadiyeva Zarnigor Qahramon qizi
Shahrisabz davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi,
Ahmadova Robiya
Shahrisabz davlat pedagogika universiteti, talabasi
robiyaahmadova053@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy o'qituvchining nutq texnikasi va notiqlik madaniyati haqida so'z boradi. Ta'lim jarayonida pedagogning so'zlashuv madaniyati, nutqining ta'sirchanligi va aniq ifoda qilish qobiliyatining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, nutq madaniyatini shakllantirishdagi metodik yondashuvlar, mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari tahlil qilinadi. O'qituvchilarning professional nutqini rivojlantirish bugungi kunda pedagogik mahoratning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda.

Kalit so'zlar: o'qituvchi nutqi, nutq texnikasi, notiqlik madaniyati, pedagogik mahorat, ta'lim sifati, kommunikativ kompetensiya

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы совершенствования техники речи и ораторской культуры современного учителя. Освещается значимость выразительности, точности и культуры речи в образовательном процессе. Также анализируются методические подходы к формированию речевой культуры педагога, существующие проблемы и пути их решения. Развитие профессиональной речи учителя сегодня рассматривается как неотъемлемая часть педагогического мастерства.

Ключевые слова: речь учителя, техника речи, ораторское искусство, педагогическое мастерство, качество образования, коммуникативная компетенция

Annotation: This article explores the challenges of improving speech technique and oratory culture among modern teachers. It highlights the importance of expressive, clear, and cultured speech in the educational process. The paper also analyzes methodological approaches to developing teachers' speech culture, existing problems, and possible solutions. Today, developing teachers' professional speech is considered an essential component of pedagogical skills.

Keywords: teacher's speech, speech technique, oratory culture, pedagogical skills, quality of education, communicative competence.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan islohotlar, o'qituvchidan nafaqat bilimdon, balki yuqori darajadagi kommunikativ, notiqlik va madaniy kompetensiyaga ega bo'lishni ham talab qilmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekistonni barpo etish yo'lida zamonaviy bilim va yuksak ma'naviyatli avlodni tarbiyalash asosiy vazifamiz bo'lishi lozim" degan fikrlari aynan pedagoglar zimmasiga yuklangan yuksak mas'uliyatni anglatadi. Ayniqsa, o'qituvchining nutqi – bu uning kasbiy imidji, ta'lim jarayonidagi asosiy vositasi, o'quvchiga bilim va tarbiya berishda eng samarali quroldir.

Nutq texnikasi — bu o'qituvchining ovoz balandligi, ohangdorligi, talaffuzi, pauza va nafasni to'g'ri ishlatish qobiliyatidir. Notiqlik madaniyati esa pedagogning fikrni aniq, lo'nda va ta'sirli yetkazish, muomala madaniyatiga rioya qilish, tinglovchiga psixologik ta'sir ko'rsatish uslublarini o'z ichiga oladi. Ushbu ikki omil o'qituvchi faoliyatining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ko'plab o'qituvchilar nutq texnikasi va notiqlik madaniyatini yetarli darajada egallamagan. Ayrim hollarda darsning ta'sirchanligi pasayadi, o'quvchi bilan muloqotda samimiylik va tushunarliklik yetishmaydi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida bu yo'nalishda maxsus mashg'ulotlar, treninglar va logopedik ishlar yetarlicha yo'lga qo'yilmagan.

Mazkur maqolada zamonaviy o'qituvchining nutq texnikasi va notiqlik madaniyatini shakllantirishda uchrayotgan muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari hamda bu borada qo'llanilishi mumkin bo'lgan metodik va amaliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchining so'zlashuv malakasini oshirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini yuksaltirish imkoniyatlari yoritiladi.

Asosiy qism

Bugungi kunda pedagogik faoliyatda o'qituvchining nutqi – o'quvchilar ongiga bilimlarni singdirish, ularni ruhlantirish va tarbiyalashda eng muhim vositalardan biridir. O'qituvchi nutqining aniqligi, mantiqiyliqi, ta'sirchanligi ta'lim jarayonining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, yangi o'quv metodlari va texnologiyalarining joriy etilishi, darsda interaktivlikning oshishi o'qituvchidan yuksak darajadagi notiqlik va nutq texnikasi bo'yicha mahoratni talab qiladi.

O'qituvchi nutqining asosiy tarkibiy qismlariga ovozning balandligi, ohangdorligi, talaffuzning to'g'riligi, pauza va nafasni boshqarish texnikasi kiradi. Bu jihatlarda pedagogik muloqotni samarali olib borish, auditoriyaga ta'sir qilish, diqqatni jamlash, o'quvchilarda ishonch uyg'otish kabi omillarda muhim rol o'ynaydi. Afsuski, bugungi kunda ayrim o'qituvchilar bu jihatlarga yetarli e'tibor

qaratmayapti. Ularning nutqida grammatik xatoliklar, talaffuzdagi buzilishlar, ohangsizlik, ortiqcha pauzalar va muloqotdagi noqulayliklar uchrab turadi.

Shuningdek, notiqlik madaniyati o'qituvchining o'z fikrini aniqlik bilan bayon qilishi, muloqotda madaniyatli bo'lishi, tana harakati (mimikasi, pantomimikasi)ni to'g'ri qo'llay olishi, tinglovchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatish kabi ko'nikmalarni ham qamrab oladi. Bu esa dars jarayonida o'quvchilar bilan ishonchli muloqot o'rnatishga, ularning savollari va fikrlariga e'tiborli bo'lishga, o'z fikrini erkin va izchil bayon qilishga yordam beradi.

Amaliyotda kuzatilayotgan muammolardan biri – pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida nutq texnikasi va notiqlik madaniyatiga bag'ishlangan mashg'ulotlarning kamligi yoki nazariy jihatdan cheklanganligidir. Ko'plab o'qituvchilar bu boradagi bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda egallashga majbur bo'lmoqda. Shu sababli nutq bilan bog'liq muammolar pedagogik faoliyatda davom etmoqda. Bundan tashqari, maktablarda logopedik xizmatning yetishmasligi, nutq malakasini baholash mezonlarining aniqlashtirilmaganligi ham mavjud muammolar sirasiga kiradi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun bir necha amaliy chora-tadbirlar ishlab chiqilishi lozim. Eng avvalo, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida nutq texnikasi bo'yicha alohida darslar, seminar va treninglar tashkil etilishi kerak. Mashg'ulotlar amaliy mashqlar, interaktiv metodlar, ovoz bilan ishlash, dramatik mashqlar orqali o'tkazilishi zarur. Shuningdek, o'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari doirasida notiqlik bo'yicha maxsus modullar joriy etilishi lozim.

Yana bir muhim jihat – multimedia vositalari va audio-video tahlil asosida o'qituvchi nutqini tahlil qilish, unga baho berish va to'g'rilash. Bugungi kunda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar yordamida nutqni avtomatik tahlil qilish, talaffuzdagi kamchiliklarni aniqlash imkoniyatlari mavjud. Shu kabi texnologiyalarni ta'lim tizimiga joriy etish muammolarni bartaraf etishda samarali bo'ladi.

Notiqlik madaniyatini shakllantirishda pedagogik etika, psixologiya, kommunikatsiya fanlari bilan integratsiyalashgan yondashuv muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar nafaqat nutq texnikasi, balki auditoriya bilan ishlash, psixologik kontakt o'rnatish, jamoa oldida nutq so'zlash, savollarga to'g'ri va qisqa javob berish kabi ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim.

Shu bilan birga, darslarda nutqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar (masalan, mini-chiqishlar, bahs-munozaralar, rolli o'yinlar)ni keng qo'llash orqali o'quvchilarda ham so'zlashuv madaniyatini rivojlantirishga erishiladi. Chunki o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki nutqiy namuna bo'lishi kerak.

Zamonaviy ta'limda o'qituvchi nutqi va notiqi faqat dars berish vositasi emas, balki o'quvchining dunyoqarashini shakllantiruvchi kuchli psixologik va madaniy omildir. Shu bois, bu yo'nalishdagi muammolarga befarq bo'lmasdan, tizimli va amaliy choralar ko'rish muhimdir.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining nutq texnikasi va notiqlik madaniyati yuqori kasbiy saviyaning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Nutq madaniyati nafaqat ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, balki o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida mustahkam muloqot o'rnatilishiga xizmat qiladi. O'qituvchining aniq, ravon, ifodali va ta'sirchan nutqi orqali bilim samarali yetkaziladi, tinglovchilarda motivatsiya shakllanadi, darsga qiziqish ortadi.

Ammo amaliyotda bu borada bir qator muammolar mavjud: nutq texnikasi bo'yicha tayyorgarlik darajasining pastligi, logopedik xizmatlar yetishmasligi, metodik yondashuvlarning cheklanganligi va shu kabi boshqa omillar. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun pedagogik ta'lim tizimida nutq va notiqlikka oid alohida amaliy kurslar, treninglar joriy etilishi lozim. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar asosida o'qituvchining nutqini tahlil qilish va takomillashtirish imkoniyatlaridan keng foydalanish ham dolzarbdir.

O'qituvchining notiqi va so'zlashuv madaniyatiga bo'lgan e'tibor uni nafaqat bilim beruvchi, balki madaniy-ma'naviy yetakchi sifatida shakllantiradi. Shu bois, pedagogning nutqiy kompetensiyasini doimiy rivojlantirish va uni zamonaviy pedagogik jarayonlarga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulova M.A. *Nutq madaniyati asoslari*. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Bozorov M. *Pedagogik mahorat*. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
3. Ashurova D. *Notiqlik san'ati va uning o'qituvchilar faoliyatidagi o'rni*. – Toshkent, 2020.
4. Jo'rayev N. *Pedagogik kommunikatsiya: nazariya va amaliyot*. – Samarqand, 2021.
5. Yusupova D.S. *Zamonaviy o'qituvchining nutqiy madaniyati*. – “Ta'lim va innovatsiya” jurnali, 2022, №3.
6. www.ziyonet.uz – O'zbek ta'lim portali.
7. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Ta'lim portali.
8. www.sciencedirect.com – Xalqaro ilmiy maqolalar bazasi.